

Detlef Träbert

El a poroszos vakfegyelemtől!

Az 1970-es években mondta egyik barátom apja: „Ha titeket, hosszú hajú majmokat látlak, elfog a félelem és az aggodás a nyugdíjam miatt!” Akkoriban a hosszú haj, ma a tetoválás és a piercing – az ifjúság mindig keresi azokat a divat- és viselkedésbeli jelképeket, amelyek által elhatárolódhat az idősebb nemzedéktől. Manapság nehezebb ez az elhatárolódás, mivel a fiatalosság mindenkinek az ideálja: a társadalom szereti a fiataloságot, de nem mindig szereti a fiatalokat.

Egykor és ma is igaz: Ha a fiatalok elhatárolódásra törekzenek, viselkedésüket bírálat éri. Nyilvánvaló, hogy mindig is így volt: „A fiatalság ma a luxust szereti, rossz modorú, megveti a tekintélyt és nem tiszteli az idősebb embereket” – panaszkolta 2400 évvel ezelőtt feltehetően Szókratész az ókori Görögországban. „A fiatalság már nem becsüli a kort” – hangzott el kereken 3500 évvel ezelőtt Egyiptomban. További ezer évvel régebbi az a felirat, amelyet egy babiloni agyagtáblán találtak: „A mai fiatalság mindenestül romlott, gonosz, istentagadó és lusta.”

A felnőttek tiszteletlennek tekintik a fiatalok viselkedését és szóhasználatát, érintkezési formáikat és kifejezésmódjaikat. A tanárok panaszkodnak, hogy diákjaik már tekintik tekintélynek őket, amint ez néhány évtizeddel ezelőtt még szokásos volt, és nem ismerik az udvariasságot.

De valóban hiányzik-e belőlük a tisztelet? Az udvariasság olyan viselkedési norma, amely az „udvarokban” keletkezett. Azt írta le, alattvalóként hogyan kell viselkednie az embernek a fejedelmével szemben, vagyis a társadalmi „fent” és „lent” elismerését fejezte ki.

Demokratikus polgári társadalomban azonban ellaposodtak a hierarchiák: egyenjogú személyeként egyenrangú módon viselkedünk egymással. Elnökök és magas egyházi méltóságok adott esetben még igényelhetik a különleges protokollt. Lejárt annak a „vertikális

tiszteletnek” az ideje, amelyet egyoldalúan alulról fölfelé kell kimutatni, és amely inkább „félő tisztelet”, mint valódi megbecsülés. Többé nem támaszthatunk igényt rá, de éppenséggel kiérdemelhetjük.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy szabad barátságtalanul bánnunk egymással. A „horizontális tisztelet” inkább a figyelmességnek, a másik figyelembevételének felel meg. Ez mindenkinek jogos igénye, függetlenül kortól, nemtől, tehetségtől vagy testi/szellemi korlátoktól. Ezért a gyermekeket éppúgy megilleti a tisztelet, mint a felnőtteket.

A hétköznapi életben akkor mutatkozik meg a horizontális tisztelet, ha az egyik ember tekintettel van a másik szükségleteire. Egy hölgyre fölsegíteni a kabátját udvarias dolog lenne – de ezt némely emancipált nők gyakran felháborodottan visszautasítják. Ha férfiak és nők kölcsönösen fölsegítik egymásra a kabátot, akkor ez a figyelmesség megnyilvánulása. A tanítónőnek kinyitni az ajtót udvarias dolog lenne, és a diáktársak talán „nyalázsként” ítélnék el; de kívánatos megtartani az ajtót, ha a tanítónő táskával és füzetekkel megpakolva érkezik, és nincs szabad keze.

Mindenki rá van utalva mindenkire; a barátságosság és a szolgálatkészség lényeges a kölcsönös bánásmódban, hogy jól érezzük magunkat. A tiszteletteljes együttélés ezért alapvető nevelési cél, mind otthon, mind az iskolában, és annak a kifejeződése, amit az etika arany szabálya mond: „Úgy bánjatok az emberekkel, ahogyan akarjátok, hogy ők bánjanak veletek – ez a törvény és a próféták tanításának lényege” (Mt 7,12). Ez a vezérelv minden világvallásban megtalálható.

Mivel jó példánk nélkül nem lehet elérni a nevelési célokat, nekünk, felnőtteknek azon kell fáradozunk, hogy éppoly barátságosan és szolgálatkészen bánjunk gyerekeinkkel, ahogyan elvárhatjuk tőlük. A tisztelet nem egyoldalú kötelezettség, hanem társadalmi életelv.

A poroszos fegyelem utóhatásai

Miért fog el rossz érzés sok embert, ha elhangzik a „fegyelem” szó? Ennek biztosan köze van a „poroszos” fegyelemhez, amelyet a hadseregben vittek tőkélyre, és amely a drákói büntetésen nyugodott. Aztán alkalmazták a családi életre is, ahol az apának mint családfőnek nemcsak joga, hanem egyenesen kötelessége is volt a gyerekek megfenyítése: „Mert akit az Úr szeret, megfenyíti azt...” (Zsid 12,6). Ennek a magatartásnak hosszú utóhatását mutatja, hogy a német férjek a törvény szerint 1928-ig még a feleségüket is megfenyíthették, és a gyerekeknek nálunk csak 2000 óta van joguk az erőszakmentes nevelésre.

Ennek ellenére a fegyelem nagy jelentőségű az ember számára. A latin *disciplina* szónak tág jelentésköre van, és a „fegyelem, fegyelmezés” vagy „szigorú nevelés” mellett mindenekelőtt azt jelenti: műveltség, ismeret, tudás, tudomány, módszer. A tudományokat és a művészeteket diszciplínákra osztjuk fel – és viselkedési fegyelemre van szükség ahhoz, hogy tudásra és jártasságra tegyünk szert bennük.

A fegyelem bizonyos magatartási normák betartása meghatározott helyzetekben: a biztonsági előírásoké a munkahelyen, a közlekedési szabályoké a forgalomban, a házirendé az iskolában. És megszoktuk, hogy a kihágásokat figyelmeztetéssel, pénzbírsággal vagy az iskolában „nevelési és rendszabályozási intézkedésekkel” torolják meg. A gyermekekkel való bánásmódban nem ritkán azt is megkísérlik, hogy elcsábítsuk őket a fegyelem megtartására: piros ponttal, pecsétekkel és matricákkal a jól elvégzett házi feladatért, vagy jutalommal, ha nem használnak szitokszavakat. De akár kaláccsal, akár korbáccsal nevelünk, az ilyen intézkedések mindig az idegen irányítás megnyilvánulásai. Fegyelmeztetett viselkedni azért, hogy jutalmat kapjunk vagy elkerüljük a büntetést, még nem fegyelem.

Alkalmazkodás, alárendelődés, engedelmesség ez – és így nem egyéni felelősségvállalás, nem tisztelet abban az értelemben, hogy felismer-nénk mások szükségleteit, nem a személyes vagy társadalmi szükség-szerűségek belátása.

Várakozás a habos tortára

Az iskolában szerzett jó érdem-jegyeknek csak részben van közük az intelligenciához. *Walter Mischel* amerikai pszichológiai professzor kerekén ötven évvel ezelőtt a habos torta-teszttel kutatta a gyerekek „jutalomhalasztását”. A négy- és ötévesek kaptak egy szelet habos tortát azzal az útmutatással, hogy kapnak még egy szeletet, ha az eszegetéssel megvárják, amíg a kísérletvezető visszatér. Csak a gyerekek egy része bírta ki a teljes 15 percet. Az átlag 8 perc volt, egyesek néhány másodpercet sem bírtak ki. Amikor ezek a gyerekek 13 évesek lettek, kiderült, hogy annál nagyobb teljesítményre voltak képesek az iskolában, minél tovább voltak képesek várni a jutalmazásra óvodás korukban. Aki tud várni a

jutalomra, és nyugodt tud maradni kudarc esetén, az többet tud kihozni az intelligenciájából, mint mások.

A kudarc-tűrés – tehát az a megtanulható képesség, hogy bánni tudjunk a csalódásokkal vagy elhagylaszuk szükségleteink kielégítést anélkül, hogy agresszív módon kiborulnánk vagy sírásban törnénk ki – lényeges ismeretjellegje az ön-fegyelemnek. A gyerekek akkor szerzik meg ezt a képességet, ha a természetben játszanak, mert a természet türelemre és kitartásra kényszeríti őket. De megtanulják a társasjátékokban is, mivel ott egyik a másik után következnek, igazodniuk kell a játékszabályokhoz, és megtapasztalják, hogy az ember gyakrabban veszít, mint nyer. Megszerzik a családi vagy iskolai tanácsban is, ahol kompromisszumkészségre van szükség.

Az ön-fegyelemnek összességében igen sok köze van az önbecsüléshez, ami akkor jön létre, ha a gyerekek saját tapasztalatokat szerezhhetnek sikerről és kudarcról. A kudarcok erőssé tesznek, ha fokról fokra megtanuljuk legyőzni őket.

Az a gyerek, akit bátorítanak, könnyebben megtanulja a kitartást. A tanulásban elért apró sikerek tudatosítása erősíti a gyerekeknek azt a készségét, hogy hosszú távon nagyobb célok érdekében is tegyen erőfeszítéseket.

A fegyelem, a tisztelet és a jó osztályzatok három központi nevelési eszközt kívánnak meg: a felnőtteknek a gyerekekkel folytatott, világos álláspontok alapján zajló párbeszédét, a gyerek jó kötődését szüleihez, illetve a nevelők és tanárok helyes pedagógiai viszonyulását a gyerekekhez, végül bizalmukat a gyerekek képességeiben és tehetségében. A vakfegyelem, a szigor és a teljesítménynyomás ellenben legjobb esetben is csak félelmet és alkalmazkodást eredményez. Ki akarja még ezt korunkban?

A szerző 1953-ban született, nevelési tanácsadó, számos pedagógiai témájú könyvet írt.

Forrás: Publik-Forum, 2013/24

Létezel

Jóságos tekintet hív életre minket

AZ EMBER ELDOBHATJA AZ ÉLETET, de nem adhatja önmagának. Nem fabrikálhatja meg. „Másoknak köszönhetően” élünk, mondja egy helyütt *Kurt Marti*: *Mások által / vagyok, ami vagyok. / Másoknak köszönhetően / hiszem, amit hiszek. / Így van ez. / Minden lélegzetvétellel / barátságos kegyelemből / születik az élet.*

Nem vagyunk kötelesek önmagunk urának lennünk. Az emberi lét kegyelmi szerkezetű. Az élet ajándék. Azt, amiből valóban élünk, nem tudjuk szavatolni magunk számára, sem születésünket, sem a barátságokat, sem a megbocsátást. Nem tudunk hinni magunknak, ha senki sem hisz nekünk. Nem tudjuk elfogadni magunkat, ha senki sem fogad el minket. Nem tudjuk szépnak találni magunkat, ha senki sem talál szépnak minket. Azért élünk, mert egy jóságos tekintet életbe hívott minket. Idézem *Hilde Domin* egyik versét: *Az a helyed / Ahol*

szemek tekintenek rád / Ahol szemek találkoznak / ott keletkezel // Elestél / De már nem esel el / Szemek fog-nak fel // Azért létezel / Mert szemek akarnak téged / Rád tekintenek és azt mondják / Hogy létezel.

Az ember másokra szoruló lény. Ez nem szégyeníti meg, hanem felszabadítja. Megszabadítja attól a kényszertől, hogy állandóan magáról töprengjen és önmagára irányuljon. Az önmagunkra irányultság csaknem mindig szerencsétlenséget jelent. Ha szeretnek engem, akkor a szeretet boldogságában megfeledekezhetem magamról. Ha megbocsátanak nekem, és el tudom fogadni a megbocsátást, akkor nem vagyok bebörtönözve a hátrafelé, az eljárt szott múltba vetett tekintetbe. Ha élvezem a ki nem érdemelt barátság boldogságát, akkor megfeledekzem a magam iránti érdeklődésről. Önzetlenné válok, persze nem a szó erkölcsi értelmében: kikerülök az önmagam körül forgás és az önmen-

tési kísérletek fogságából. Átadjuk magunkat az élet ajándékának, amit mások biztosítanak számunkra, és abba a tekintetbe menekülünk, amely gazdagabbnak talál minket, mint amilyenek vagyunk, és amely életet ajándékoz nekünk.

Elmesélek egy történetet, amelyet vonaton utazva nem régen éltem át. Egy fiatal, körülbelül 25 éves fekete férfi ül szemben egy idős nővel. Nyilvánvalóan rosszul érzi magát. Hirtelen öklendezni kezd, majd hány, és alaposan bemocskolja az idős hölgy ruháját. Megdöbben, és hosszú időre tenyerébe rejti az arcát. Szeretne nem jelen lenni, szégyenében szeretne elsüllyedni. A szégyen tehetetlenné teszi. Végül a nő melléje ül, és a vállára teszi a karját. A férfi csak ekkor veszi el kezét az arca elől, és félénken rámosolyog a hölgyre. A varázs megtört, fel tudja emelni a tekintetét. Az idős nő bájos jósága visszaadta büszkeségét. Már nem